

Sint Antonius en Sint Sebastiaan te Udenhout:

In de kaart van 20 december 1605 wordt medegedeeld, dat "Joost Willemsen van Berkel alsmede Adriaan Woutersen en de Adriaan Joost Anthonissen van Udenhout ende tot Berkel, van de schutteren van den Handboge, als Dekens in den name en vanwege derzelve schutters ofte schutterije" aan de Grote Gulde van den Handboge te 's-Hertogenbosch hun vroegere kaart van 1548 hebben getoond en hebben verzocht deze te "ververschen, vernieuwen, reduceeren en in goede pertinente ordenen na gelegenheid van dezen tegenwoordigen tijd stellen". De nieuwe kaart is ondertekend door Robbert Noppen. Dat het gilde van Udenhout en Berkel, die toen tot een parochie behoorden, afhankelijk was van 's Hertogenbosch, blijkt o.a. ook uit de opgelegde verplichting om jaarlijks te Oosterwijk in de processie "mede omme te gaan, als men onze lieve vrouwe omdraagt, ende op de heiligen Sacramentsdag 't schuttelijk habijt met den boom der stad 's-Hertogenbosch op den mouwe". Het gilde noemt in 1605 "Ste Anthonius en Ste Sebastianus onze Patronen"; de combinatie van deze twee heiligen is niet ongewoon, daar beide behoren tot de z.g. Pestheiligen en bij het volk zeer populair waren. Aangenomen mag worden, dat beide patronen ook reeds behoorden bij deze "schutterije of Broederschap" (1605) volgens de kaart van 1548. Waarschijnlijk is het gilde ouder. Volgens de kaart van 1605 moet bij het verlaten van het gilde twee stuivers betaald worden "tot behoef van den Altaar"; er bestond dus blijkbaar een gilde-altaar. In de kapel van Berkel stond in 1485 een altaar van Anthonius en Catharina, maar in 1510 heet dit altaar te zijn toegewijd aan de H.H.Fabianus, Sebastianus, Anthonius, Barbara en Katharina. Misschien is ook hier zoals elders een oude kerkelijke broederschap van de H.Anthonius later omgebouwd tot een schuttersgilde; dat kan al voor 1548 hebben plaats gevonden. Hoe vaak de "Papegaaij" werd opgesteld en hoe rijk het "Juweel ofte Broods" vroeger was, is niet meer te achterhalen. Toen in 1831 een inventaris werd gemaakt van de "Brodt" (cf.DKM 1963), begon de lijst met "den Haan", de nog aanwezige kleine pootloze vogel met halsband, en het ook nog aanwezige schild van 1682; van de 18de-eeuwse schilden waren er toen reeds vijf verdwenen. De versjes, die vanaf 1801 op de koningsschilden voorkomen, en de herhaalde herzieningen en aanvullingen van het reglement in de jaren 1827-1874 wijzen op een bloeiend gildeleven in de 19de eeuw en ook in de eerste helft van de 20ste eeuw. Jolles (1934) deelde mede, dat er bij zijn bezoek nog ongeveer 30 gildebroeders waren. In 1963 was dat aantal echter teruggelopen tot twee. Een herleving werd mogelijk doordat een fusie plaats vond van de op 21 okt. 1925 te Udenhout opgerichte en actieve scherpshuttersvereniging "Weerbaarheid" en het gilde; op het koningsschild van 1963 heeft L. Hogedoorn deze fusie herdacht. Een nieuwe bloei volgde. Oude gebruiken werden in ere hersteld: op 6 augustus 1963 schoten de gildebroeders weer op de "leugenvogel" (Gildetrom 8, 1963 p. 404) en op 31 augustus 1964 werd prijs geschoten op de vaste vogel (Gildetrom 11, 1964 p. 466). Van 4 april 1965 dateert het nieuwe reglement en in het zelfde jaar werd de standaard en de oude gildevaan gerestaureerd door de Vughtse kunstschilder Grips; er kwamen nieuwe vendels en nieuwe uniformen en tevens werd een jeugdgroep van vendeliers opgericht (Gildetrom 12, 1965 p. 538). In juni 1968 hield het gilde te Udenhout een grootse Gildedag (Gildetrom 15, p.35). Een prachtig nieuw gildevaandel, een juweel van borduurkunst van de Mej. L. Vermeer, was in 1972 klaar (Gildetrom 19, 1972, p.62) en in 1973 werd een zeer geslaagd gildefeest te Udenhout gevierd (Gildetrom 20, 1973, p.60). Dankzij de inzet van velen was het gilde van St, Anthonius en St Sebastiaan weer een actief gilde geworden en de sekretaris-penningmeester Chr. Hogendoorn kon bij de tienjarige herdenking van deze herleving in 1973 terecht velen om hun grote toewijding prijzen.

Lijst van koningen en koningsschilden:

s = schild thans nog aanwezig

o = schild in 1831-1833 nog aanwezig

x = schild reeds in 1831 verdwenen

s 1682

Nicolaes Corneelse van Reymelam, Molder van de Kryten Moolen; afb. standaardmolen en molenijzer en vaandel , trom, boog en pijlkoker met pijlen

o 1716

Lambert Brok

x 1740

Jan Jans Schapendonk. In september 1741 was deze koning van St. Bastiaan tot Udenhout, wonende onder Tilburg, oud 40 jaar, samen met Willem Bertens uit Udenhout, oud 40 jaar, en met de drie dekens van St. Bastiaan en enige ouderlingen en andere leden van de schutterij ten huize van Francis Broeken. De koning en de dekens presenteerden daar het teren van de schutterij aan de minstbiedende. De laagste inzetter was Adriaan Adriaans van Iersel (Oosterwijk R 508, fol. 140; cf. DKM 1953).

s 1762

Ian Van Der Sterre is Koningh van St. Sebastianus Gilt tot den Udenhout; afb. acht schutters en twee vrouwen bij de schutspaal met de vogel, daaronder: aanbieding van bier en handboog met pijl. Merk: waarschijnlijk VM in monogram (= A. Van Mierlo, zilversmid te 's-Hertogenbosch vanaf 1745; cf. Crooy nr.134).

s 1772

Viesensies (Vincentius) van der Pol Koning onder St. Bastiaans Gilde in den Udenhout; afb. boer met ploeg en paard. Merk: hetzelfde als van 1762.

x 1773

Scholsman

x 1776

Cornelis den Ouden

x 1778

Jan van den Bosch

s 1778

Adriaan Teurlings Meester Smit tot Berkel heeft den vogel afgeschote en is Konink onder de Schutterey van St. Sebastiaan; afb. aambeeld met hamer.

x 1779

DeHeerDopff. Waarschijnlijk is dit Willem Jacob Frederik baron van Dopff (1721-1794), luitenant- generaal in Staatse Dienst. Zijn dochter Maria Susanna barones van Dopff, geb. 1760, overleed 11-11-1838 te Udenhout op kasteel De Strijdhoeve; haar dochter trouwde met Th.F. Le Mire, ov. Udenhout 1881. (Gens Nostra 23, 1968, p.333-334).

x 1785

Elias Verhage

s 1801

Geradus van Loon, koning van St. Anthonius en Sebastiaan Gilde Udenhout en Berkel; afb. boer met ploeg en twee paarden, verder handboog en pijl. Vers: Al met een goede moet Soo quam ick aan getrede en schoot den vogel af van Boven naar benede Soo dat ick koning wert al van dit Eedele gild t. Darom geef ick tot gedagtenis dit schilt. Merk: bijna afgesleten.

x 1807

Antony Derkse

o 1808

Antony Derkse

s 1809

Ian van Beurden Udenhout; afb. boerderij met koeiekop boven de deur, verder pijl en boog. Genopte rand. Vers:
Kloek van moet
Schoot den vogel net en goet.-
Maar nu, overleden,
versoek voor hem gebede. 1816.

s 1818

Jan Boom, Metselaar, Koning onder de Guld van S. Sebastiaan in de Udenhout; afb. metselaar aan het werk; daarboven: geharnaste ruiter met lans te paard boven een op de grond liggende koning met kroon en scepter. Genopte rand.

x 1820

Andries Storymans

o 1825

Govert Brands

s 1826

Govert Brands Koning van St. Sebastiaan St. Antonius Gilden te Udenhout; afb. schutter met pijl en boog bij schutspaal. Vers:
Tweemaal was de vogel mijn
Eens bij twist en eens seer fijn.
Dus vrienden past nu op uw kans
Of de vogel is weer aan Bran's.

o 1833

Jan van Hest (Deze naam is op de inventarislijst van 1831 later met potlood toegevoegd).

- 1840

Brekelmans ("koning" genoemd op het huurcontract van febr. 1843).

s 1843

Jan van Hest, Udenhout; afb. twee mannen bezig met het doorzagen van een grote balk, die op twee schragen rust. Genopte rand. Vers:
Dat den vorigen is gaan lopen
dat heeft er veel verdooten
Maar ik Jan van hest tot Hun verdriet
schoot den vogel af en hij wist het niet.
Merken: leeuwte+2, en IGP (= J.G. Parhuijzen, Tilburg)

s 1849

Johannes van Iersel, boereknegt
schieft den vogel regt
en nu ook wedeman
schenk het vogeltje zoo hij kan.
Udenhout 8 October 18..... (de twee laatste cijfers ontbreken) afb. schutter, die de vogel neerhaalt van de schutspaal. Merken: leeuwte+2, jaarletter R (=1851) en IVR 41 (=J. van Roosmalen, 's-Hertogenbosch).

s 1858

J. van der Voort, Koning van St. Antonius en St. Sebastiaan te Udenhout. Genopte rand. Vers:
Al met een goede moet kwam ik aangetreden
en schoot den vogel af van Boven naar beneden
Zoo dat ik Koning word Al van deese Edele Gilde
daarom geef ik tot gedagtenis naar mij(n) vermoge(n) een schilt.
Merken: visje (belastingstempel) en IGP boven een pijpje (=J.G. Panhuijzen, Tilburg Tilburg),

s 1860

H. Schijfen (op achterzijde) Koning St. Bastianis Udenhout (op voorzijde). Een gekroonde en versierde vijfpuntster).

s 1873

A. de Bont Koning van Sebastiaan Udenhout. Een gekroonde achtpuntster.

s 1877

C. Daame, Koning van de Gilde St.Sebastiaan. Genopte rand. vers: (dezelfde tekst als 1858)
Merken: zwaardje (keurteken) en H H 82 (=H.Hemèlbach, Oisterwijk-'s-Hertogenbosch).

s 1889

W. Verhoeven, den 1 October; afb. man met paard en zweep. Genopte rand. Vers:
Het Gezelschap van St.Sebastiaan
Dat was bijna vergaan
Doch weldra weer verrezen
Toen zij maar konden lezen
Den nieuwen Koning voor de hand.
Dus al dat aarzelen aan den kant.
Merken: dezelfde als 1877.

s 1894

M. v.d. Ven, Sebastiaan te Udenhout 8-10-1894; afb. man met paard. Genopte rand. Vers:
Als President gaf ik mijn raad
Won achting tot belooning.
Ik wilde 't hoofd zijn ook door daad
En daarom schoot ik koning.
Ik hoop en wensch dat deze schild
Een sieraad blijve voor dit Gild.
Merken: leeuwte+2 en A KI (=A.Kalberg, 's-Hertogenbosch)

s 1900

Marinus van Kuik, St.Bastiaan Udenhout 8-10-1900; afb. schutter met geweer bij schutspaal met vogel. Genopte rand. Vers:
Het Koningschieten is een eer
Waar iedereen naar tracht.
Ik, 't jongste lid, ik schoot hem neer.
Dat had men niet verwacht.
Merk: onduidelijk (HH?); cf. 1877).

s 1904

C. de Jong, St.Sebastiaan Udenhout; afb. paard. Genopte rand. Vers:
Nog kort ben ik gezelschapslid
Toch wilde mijn ijver toonen
Schoot daarom dan ook koning.
Ik zorg dus voor deez' schild
En hoop dat ze ook door allen
In achting wordt ontvangen,

s 1907

A. Berkelmans. Vers:
Is Koning zijn een eer
Zoo heb ik die verdiend.
Ik schoot den vogel neet-
Tot spijt van menig vriend,

s 1920

A.C. v.d. Voort, Gilde van St.Sebastianus Udenhout 6-10-1920; afb. boomzaagmachine van "Kirchner". Vers:
Ik schoot den vogel neer • dat is gewis een eer.
Toch zeiden buur en vriend: Gij had hem wel verdiend.

s 1926

Jan van der Voort, 5 October. Vers:
't Was oog om oog en tand om tand.
Ik zonder duim aan rechter hand
Schoot eindelijk den vogel neer

En kreeg mijn broeders koningseer.
Reeds zes jaar was in onze woning
Mijn broeder Sint Sebastiaans koning.
Keizer kon hij nu niet halen
Zijn schot moest voor het mijne falen.

s 1929

J.H.J. Besselink, St.Sebastiaans Koning Udenhout October. Vers:
In ruim negen volle jaren
Moest ik viermaal gewahren
Dat een ander voor mijn was
Hem te raken juist van pas
Doch nu ik zoo gelukkig was
En hem nederschoot in 't gras
Waarvoor ik kreeg als belooning
Den titel "St.Sebastiaans Koning".
Broeders, dit ook Uw ter Eer.
Mijn hoop is over driejaar weer.

s 1932

P. Pijnenburg, Koning van Sebastiaan. Vers:
Als lid van St.Sebastiaan
Zou ik mede Koning schieten gaan.
Ik schoot er toen den vogel af
Wat mij den hoogen titel gaf.

s 1949

Corn. Scholtze, Gilde St.Sebastiaan Udenhout 4-7-49; afb. een vis, op het schild gemonteerd (een "schol" !). Vers:
Ik stond te kijken naar omhoog
't was of de vogel henen vloog.
Daar klonk de stem van Janus Voort:
vooruit en schiet zooals het hoort.
Jaag den kogel door zijn veer.
Ik haal hem dan van boven neer.
maar het toeval was:
Ik legde hem zelf in het gras.
Merken: leeuwte+2, jaarletter O (=1949), kopje+K, een J 4 P (=J.L.Pennings, 's-Hertogenbosch).

s 1954

Ant.v.Laarhoven, Udenhout Koning geschoten 31 augustus Gilde St.Sebastiaan. Merken:
leeuwte+II, kopje+K, jaarletter T (=1954) en I H 14 (=J.Meeren, Tilburg),

s 1963

L. Hogedoorn, Udenhout 26-8-1963; afb. aambeeld en hamer. Tekst:
"Na een fusie op 17-2-63 tussen Weerbaarheid + St.Sebastiaan schoot ik de vogel en werd
St.Sebastiaan's koning".

s 1966

M. Muyen, Koning 29-8-1966; afb. lokomotief. Vers:
Secuur zijn wordt je wel geleerd
Als je Neerlands Spoorwegen eert.
Vandaar dat ik slaagde
Toen ik me bij St.Antonius en St.Sebastiaan
Aan 't Koningschieten waagde.
Merken: leeuwte+II, kopje+K, jaarletter g (=1966) en J C 7 (=F.C.G. Claasen, 's-Hertogenbosch).

s 1969

Petrus Bernardus van de Wouw Mulder v.d. Loonse Molenstraat 5 Udenhout, Koning St. Antonius St. Sebastiaan 1-9-1969; afb. bergmolen 1682-1969. Vers:
Bijna drie eeuwen doorgemalen
voordat het lot zich mocht herhalen
Zo men eens de Kreiten Mulder eerde
kwam ook ik en triomfeerde
met mijn kogels en geweer
Haalde ook ik de vogel neer.

s 1972

Rinus Boudewijns, Koning St. Antonius en Sr. Sebastiaan Udenhout 28 aug. 1972 ; afb. grote laars Vers:

Gezondheid is het hoogst der dingen
Daarom moet men het ongemak bedwingen.
Gehandicapten helpen is een zaak
Waarvan ik mijn levenswerk maak.
Merken: leeuw+II, kopje+K, jaarletter m (=1972) en P/v W (?)

Waar de verloren schilden terecht zijn gekomen, is niet bekend. Op de veiling van de collectie-Heeswijk te Amsterdam in 1903 was uit Udenhout slechts een stuk gildezilver en dat kan ook van St. Joris zijn geweest. Aan vaste goederen bezat het gilde een perceel heide, gelegen te Berkel aan de Slimstraat; op 17 febr. 1843 verklaarde het bestuur van het gilde dit perceel voor tien gulden per jaar verhuurd te hebben aan Jacob van Iersel.

LITERATUUR:

J.A. Jolles, De schuttersgilden en schutterijen van Noord-Brabant, deel II, 's-Hertogenbosch 1934, p.171-174.

F. Smulders, De schutterij St-Bastiaan in Udenhout, De Kleine Meierij 6, 1953, nr.9-10, p.5

J.P. v.d. Voort, De schutse StAntonius en Sebastiaan te Udenhout, De Kleine Meierij 16, 1963, p. 75-78

Catalogus des monnaies et medailles, formant les collections Jhr. van den Boogaerde de Heeswijk..... Frederik Muller Amsterdam (1903), nr.961.

(bron: De Kleine Meierij 1975 jaargang 26 blz. 36)